

OLGA TOKARČUK I ONI KOJI SU VJEROVALI DA JE BOG SLUČAJNO STVORIO SVIJET

Velikim narodima nekako i pristaju veliki romani. Malim se, pak, s vremena na vrijeme posreći da imaju velike prijevode. Roman *Księgi Jakubowe* Olga Tokarčuk objavila je 2014. godine. Držao sam ga u ruci u Krakovu, svježe otisnutog, grandiozan, potežak predmet, tisućinjak stranica štampanog teksta. Neznajući poljski osjetio sam se kao onaj nepismeni primorski seljak iz Kneže blizu Tolmina, kada je čisteći crkvu na ruke uzeo *Bibliju*. Taj je seljak bio moj prapradjed. Nastavši tu između malih, opustošenih i kulturno zapuštenih naroda, u jeziku koji gotovo da i ne poznaje iskustvo velikih romana, mogao sam se samo nadati da će u dalekoj budućnosti netko ipak prevesti *Knjige Jakubove* ili *Knjige Jakovljeve* na ove međusobno razumljive i međusobno isključene jezike. Raspitujući se, iz egoističnih razloga, jer bilo mi je važno, saznavao sam da knjigu na hrvatski, za „Frakturu“, prevodi Mladen Martić, ali da će to još potrajati. I onda mi je, posljednjih tjedana 2017, poštom iz Beograda stigao srpski prijevod. *Knjige Jakovljeve* su u zajedničkom izdanju „Paideie“ i „Službenog glasnika“ imale gustih 762 stranice, poredanih unatrag, tako da se knjiga čita od 762. prema 1. stranici.

Prevoditeljica, ugledna srpska polonistica Milica Markić, roman je prevela maestralno: tako da se čita kao da je i pisan na srpskom, stilom i jezikom koji su vrlo osobni i osobeni, nisu neutralni, bljutavi ni preneseni iz rječnika, pravopisa i stilističkih priručnika. Milica Markić ne samo da prevodi Olgu Tokarčuk, nego je autorski ispisuje u drugom jeziku. I još nešto: kada bi zagovornici i bojovnici teze o srpskom i hrvatskom kao dva posve različita i strana jezika imali pameti, čitateljskih iskustava i imaginacije, bili bi svjesni onoga što ovaj prijevod zorno pokazuje – hrvatski i srpski, doista, mogu biti različiti jezici, premda i tad razumljivi govornicima s druge strane, ali samo u trenucima velike poezije, književnog i prevoditeljskog nadahnuća. Samo je hrvatski velikoga hrvatskog pisca jezik različit od srpskog. I obrnuto. Pročitajte, recimo, ove rečenice Milice Markić: „Čuli ste, milostivi, da se počivši mogu vratiti u život? Navodno to može tako. Proroci to mogu da učine. A vama je l' to uspelo nekada, makar sa psetom kakvim?“ Ekstatično i po deseti put vraćam se tim riječima, izgovarajući glasno završetak, koji je ujedno i završetak poglavlja: „makar sa psetom kakvim“. Koji savršeno pogođen red riječi, kakva sintaksa, kakav veličanstven jezik! Blago hrvatskom kada takav srpski ima uza se!

Knjige Jakovljeve roman je o Jakubu Franku, kabalistu, šabatajevskom rabinu, vođi židovske heretičke sljedbe, mesiji. Samozvanom mesiji? Može se i tako reći, ali svaki je mesija samozvan za one koji ne vjeruju, a bogom odaslan za one koji vjeruju. I drugi su likovi, ili dio njih, autentične povijesne ličnosti iz osamnaestog stoljeća, svećenici, biskupi, barok-

na pjesnikinja, prvi poljski enciklopedist... Olga Tokarčuk, kao na nekoj čudnoj pokretnoj kazališnoj pozornici, predstavlja svijet Velikoga kraljevstva Poljske i Litve, te lude i raskošne Žečpospolite, u kojoj se miješalo i prožimalo sve sa svim i koja je na neki način podsjećala na Judeju iz vremena Kristova rođenja. Tu se, kao i u Judeji, svijet istodobno nalazio na svome početku i kraju. Sjajno vrijeme za velike hereze, za propast i za oslobođenje.

Jakub Frank nailazio je s istoka, koji se, iz poljske perspektive, u stvari nalazio negdje na jugu. Vrzmao se po Otomanskoj carevini, propovijedao u Solunu, bio je sultanov podanik i podložnik, ali Žečpospolita mu je bila sudbinski zadana. Olga Tokarčuk koristi njegovu biografiju, prati mesijin život i stradanje, pa zatim uzdizanje, da bi ispričala jednu istovremeno i mnogo širu i mnogo osobniju priču. *Knjige Jakovljeve* roman je o dogmaticima i o njihovim žrtvama, parabola o Poljskoj i njezinom delikatnom identitetu, o Židovima i o toj vječnoj potrazi potlačenih i prezrenih manjinaca za spasenjem. Ovo je, istovremeno, i povijesni roman i roman o povijesti, društveni roman, čak i avanturistički roman, totalni roman čija je priča uglavljena u vremenu, u kasnom osamnaestom stoljeću, ali se u njoj stalno ogledaju stoljeća u kojima čitatelj živi. Ovo je roman o Židovima koji iz vjerskih razloga postaju muslimani, pa od muslimana katolici. Sve to da bi ostali – Židovi.

U novinama i novinskim isječcima može se pročitati da je Olga Tokarčuk knjigu pisala punih sedam godina. Vjerojatno ju je, misleći o onome što će se u njoj naći, pisala i duže. *Knjige Jakovljeve* su, ako si čitatelj smije dopustiti i tu slobodu zaključivanja, svojevrsna duhovna autobiografija. Ne, Olge Tokarčuk nema ni u jednom liku *Knjiga Jakovljevih*, a najmanje u Jakubu Franku, jer ni njega u priči o njemu nema previše, ali svijet Žečpospolite, njezine fatalne izmještanosti, polivalentnosti i sinkretizma, svojevrsna je osobna iskaznica pisca. Napokon, izbor Jakuba Franka je u slučaju Olge Tokarčuk i lični manifest i prihvaćanje presude koja će je nakon ove knjige stići. Ono o čemu piše na razini je ideja slično onom o čemu je pisala u svojim prethodnim romanima, ali je način različit. Da bi napisala *Knjige Jakovljeve* ona je promijenila nastup i ton. Ranije je odustajala od realizma i realističnog opisivanja i predstavljanja stvarnosti – iako nikada nije do kraja odustala – dok se ovdje često služi klasičnim realističnim obrascima.

„A u šta verujemo, to možemo saznati samo iz jeresi“, govori primas poljski, nadbiskup Vladislav Lubjenski, obraćajući se Antoniju Kosakovskom, zvanom Molivda, pjesniku i aristokratu, možda i najzanimljivijem liku *Knjiga Jakovljevih*. Molivda, naime, pripada i jednoj i drugoj strani, on je onaj koji vidi kamo priča vodi, kamo ova i ovakva povijest vodi. I doista, riječi primasa Lubjenskog jedna su od onih rečenica kakvih je pun ovaj roman, pred kojim se čitatelj zaustavi i zakoči, zagleda se u kasnu zimsku muhu na bijelome zidu, pa pomisli: da, stvarno će biti da je tako. Pravovjerje bi bilo nerazumljivo i neustanovljivo da nije hereze. Zato inkvizitori i komesari toliko žude za hereticima, pa ih onda i izmišljaju. (Ne pomišljajte, međutim, da Olga Tokarčuk mudruje ili da docira. Možda to samo vi ne razumijete o čemu je riječ.)

„Svet uopšte ne potiče od dobrog Boga (...). Bog je sve to stvorio slučajno i otišao je. To je velika tajna. Mesija će doći ispotiha, kad svet padne u najdublji mrak i najveću bedu, u zlo i u patnju. Biće shvaćen kao zločinac, tako su proricali proroci.“ Uči tako reb Mortke,

jedan od židovskih tragalaca za spasenjem. „Bog je stvorio svet i umro od napora“, pomišlja Molivda. Jakub Frank naposljetku svoje ljude vodi ravno na – krštenje. Ali, naravno, biskup baš i nije uvjeren da su Židovi iskreni u svom obraćenju. On ih ne razumije, jer niti je kada bio u njihovoj koži, niti je vjerovao u ono u što oni sve vrijeme vjeruju. Njihov se Bog ogleda u njihovu svijetu, a taj svijet po svemu je drukčiji od njegovog i od većinskog, vladajućeg i nadmoćnijeg katoličkog svijeta. U toj istovremenoj blizini različitih svjetova, a njihovoj istovremenoj drukčijosti i različitosti, čar je nerazumijevanja. Pritom, manjina može razumjeti većinu, pa zato i želi biti od nje prihvaćena, dok većini nije dato da ikad razumije manjinu. Od manjine ona se brani prezirom nerazumijevanja.

Olga Tokarčuk veliki je majstor legende, majstor mita. To je i u ranijim svojim knjigama. Između legendi koje transponira iz kolektivnog imaginarija i legendi koje sama imaginira teško je naći razliku, jer je ona u stanju ispričati, izmisliti savršeno autentičnu prapriču, savršen arhajski izvještaj. Najdojmljivija legenda u ovoj knjizi ona je o Bal Šem Tovu, koji je bolujuć i iščekivao smrt, pa je okupio učenike da im podijeli svoje stvari: nekom tabakeru, drugom molitveni šal, trećem psaltir, tako da na kraju za najdražeg učenika nije ostalo ništa. I onda je njemu ostavio svoje priče. „Lutaćeš po svetu da bi ljudi mogli da čuju te priče.“ Najdraži učenik, inače siromašak koji se nadao nečemu materijalnom što bi mu pomoglo da preživi, bio je razočaran. Poslije je zaboravio i na nasljedstvo i na Bal Šem Tova, živio je kao mljekar kada je čuo da bi neki Rus platio da čuje priču u Beštu. Otputovao je k njemu i zatekao bogatog i vrlo tužnog čovjeka. Što se tad zbilo budući čitatelj naći će na 237. i 236. stranici knjige u izdanju „Paideie“ i „Službenog glasnika“. A nama je pomalo vrijeme i da se oprostimo od vas, od čitatelja ovoga jednog čitanja...

Knjige Jakovljeve zahtjevan su, sveprožimajući roman, koji od svog čitatelja traži ono što je tražio i od svoje prevoditeljice: talent, dušu i pamet. I mnogo, mnogo vremena. Čita se, međutim, lako, jer nema u njemu ni mutnih misli, ni kvrgavo napisanih rečenica, ni priča koje baš i nisu morale biti napisane. „Napisano je da tri stvari dolaze kada se o njima ne misli: Mesija, propast i škorpion. Ja bih dodao i četvrtu – poziv na odlazak.“